

pugnen per fugir del meu esperit, algunes de les quals no tindrè més remei que endur-meles a l'altre món, embolicades amb la meua resignació.

I el meu cas, amics meus, no deu pas ésser l'únic. I l'he citat precisament a fi de generalitzar.

De la branca literària de la novel·la —la que s'adinera més fàcilment després de la del teatre— ningú no en pot viure a Catalunya.

Jo fixo el termini d'un any per escriure una novel·la de regulars dimensions. Jo us deixo tirar llarg sobre el preu que, raonablement, us en pagaria un editor. (No us aconsello pas que l'editéssiu pel vostre compte). Posem-hi dues mil pessetes, i estic segur que n'hi posem mil de massa. Però no ens movem de les dues mil. I què?

Em sembla que ja haureu deduït ràpidament les conseqüències que es derivarien d'ésser un novel·lista professional, sense tenir una renda o un càrrec d'aquells que donen temps per tot.

I bé, no us sembla que el corrent dels anys arrossegarà moltes novel·les en estat embrionari, en arrossegar alguns dels nostres escriptors afeccionats? No crec pas que cap optimista dels qui ho són per sistema pugui dubtar d'això. I és una mica xocant, en veritat, de veure com, enmig d'aquest estat de coses, surten veus que reclamen, com una necessitat urgent, certa mena de novel·les. Diverteixen aquests neguits espirituals d'alguns homes, vinguts al món per guiar els altres per camins que mai no han trepitjat ni pensen trepitjar. No fa pas molts dies, en un full imprès, condensació d'alambicaments intel·lectuals en comandita, hi havia una mena de plany molt ben dissimulat, a causa de la no existència de novel·les inspirades en la vida barcelonina. Són molt de respectar les lamentacions com aquesta, fundades en l'exemple de ciutats com París, Berlín, Londres, Petrograd, etc. Però, per què no demanar, senzillament, que la novel·la de qualsevol mena, sigui possible a Barcelona i dir Barcelona és dir Catalunya?

Resumiré en poques paraules el calvari de l'escriptor imaginatiu català.

L'escriptor català comença per ésser un

«[...] ni un sol home no ha aconseguit de conèixer en vida la valor absoluta de les seves obres. Cal que passi el temps, cal que passi la mort» (1).

Són paraules de Prudenci Bertrana a *L'Impenitent*, tercer llibre de trilogia *Entre la terra i els núvols*. Avui, cinquanta anys després de la seva mort, constatem l'escassa atenció que ha rebut la producció de l'autor gironí. Aquest és un dels motius que ens han portat a parlar de *Jo! Memòries d'un metge filòsof*, una de les creacions literàries més desconegudes de Bertrana.

Aquesta obra, estretament relacionada amb la ciutat de Girona, es publica per primera vegada l'any 1925 a la «Biblioteca Catalònia» de López Llausàs, coincidint amb

Una obra polèmica:

HELENA ARBUSSÀ, BIBIANA COROMINAS

L'aparició d'altres novel·les que trenquen el silenci produït en el conreu del gènere novel·lístic durant la dècada anterior. L'explicació d'aquest buit ve donada per raons molt complexes, derivades bàsicament del plantejament polític-cultural del Noucentisme, que consistia a desprestigiar la novel·la per encimbellar el gènere poètic. Efectivament, el programa noucentista orientat pel que fa a la política vers la creació d'una Catalunya ideal digna de parangó amb la resta de països moderns europeus i, en el terreny de la cultura, cap a una nova estètica, l'«arbitrarisme», trobava en la poesia el mitjà d'expressió idoni. Aquests pressupòsits es contradeien amb el que era el gènere realista per excel·lència: la novel·la (2).

Jo! Memòries d'un metge filòsof s'inscriu de ple en el context de la represa del gènere en un moment en què ja s'han produït les circumstàncies favorables per al seu conreu. La condició bàsica és l'esfondrament del Noucentisme, però hi ha altres factors que hi contribueixen: un llenguatge literari ja consolidat i un engranatge editorial que comença a funcionar amb normalitat a partir de la demanda del públic.

Si bé la novel·la que comentem desdii del to general del corpus literari bertranià, caracteritzat per un estil marcadament pictòric i de gran lirisme, altres aspectes com la utilització d'elements autobiogràfics fan encaixar l'obra en el conjunt de la seva producció. Certament, el material autobiogràfic és un ingredient molt present en l'obra de Bertrana. En aquest sentit,

l'autor gironí segueix la tendència general dels ex-modernistes que reprenen el conreu de la novel·la a partir de 1925 (3). L'objectiu d'aquests autors en utilitzar el recurs de l'autobiografia és, fonamentalment, el de denunciar la seva situació personal en el context socio-cultural en què viuen. La conseqüència d'aquesta voluntat explica l'aparició d'obres en forma de memòries, dietaris i novel·les, com és el cas de la trilogia titulada *Entre la terra i els núvols*, en les quals el component autobiogràfic atorga una validesa testimonial. En utilitzar aquests autors uns referents tan verídics, la distància entre realitat i ficció esdevé gairebé imperceptible (4).

A *Jo! Memòries d'un metge filòsof* trobem moltes coincidències amb les experiències personals de l'autor. El punt de partida de la novel·la és la persona de Diego Ruiz, que

definiciones; Teoría del acto entusiasta, totes tres de 1905, i *Jesús como voluntad* del 1907, en el qual desenvolupa una personalíssima versió del cristianisme.

Trobat-se en una difícil situació econòmica pel fet d'haver abandonat l'exercici de la medicina, decideix de presentar-se a les oposicions convocades a Girona per ocupar la plaça vacant de director del manicomí de Salt. Guanyades les oposicions, Ruiz s'estableix en aquesta ciutat, on fa coneixença amb la intel·lectualitat gironina que aviat queda fascinada per la seva brillant oratòria. Entre aquest grup d'escriptors i artistes, format principalment per Carles Rahola, Miquel de Palol i Xavier Montsalvatge, hi trobem Bertrana, que resta literalment enlluernat per aquest personatge. Delerós d'escoltar-lo, Prudenci Bertrana va a veure'l sovint. D'aquestes visites en sorgeix la idea

“Jo! Memòries d'un metge filòsof”

MONTSERRAT SURROCA

Prudenci Bertrana conegué i tractà amb profunditat. Però no només el punt de partida té concomitàncies amb la realitat, sinó que molts dels personatges i situacions que apareixen en l'obra tenen un referent real.

El pretext de la novel·la

Parlar del pretext que va motivar la novel·la ens porta a referir-nos al ja esmentat Diego Ruiz, metge i intel·lectual nascut a Màlaga el 1881. Es trasllada a Barcelona l'any 1894 i, considerant-se ben aviat un *català d'adopció*, escriu i posa les seves idees al servei d'una *Catalunya espiritual*. El fet d'ésser un estranger que defensés aquests ideals li va donar una gran fama entre la joventut intel·lectual de l'època i, sobretot, entre aquells professionals i artistes que constituïen la penya de l'Ateneu Barcelonès, dirigida per Joaquim Borralleras i integrada per Enric Casanovas, Joaquim Sunyer, Enric Jardí, Francesc Pujols i Eugeni d'Ors. En aquesta època apareix en *La Vanguardia* el seu article «Hipòcritas del entusiasmo», el primer dels seus escrits polèmics. Més endavant col·labora en *El Poble Català*, i obté amb els seus articles un ressò considerable.

Apassionat per la filosofia, decideix abandonar la pràctica de la medicina per dedicar-se a divulgar les seves idees. Fruit d'aquest moment són quatre llibres densos, gairebé inintel·ligibles: *Genealogía de los símbolos*; *Llull, maestro de*

d'escriure un pamflet conjunt en l'elaboració del qual Ruiz té un especial interès. Es tracta d'un escrit blasfematori titulat «*La locura de Álvarez de Castro*» i redactat en commemoració del centenari del setge francès a Girona. Amb aquest opuscle pretenen desvetllar la tradicionalista i clerical societat gironina. El pamflet intentava de demostrar amb arguments científics que el gran heroi venerat pels gironins era un pobre malalt mental amb deliris de grandesa, capaç de sacrificar tota una ciutat als seus somnis d'immortalitat: «nuestro héroe era (cuando menos) un predispuerto, y la verdadera causa de su infortunio estaba ya ínsita de antemano en su constitución somato-psíquica, en ser acaso un *ciclotímico*, como se dice ahora, o en tener una *constitución paranoide*» (5).

Aquest escrit polèmic no té conseqüències immediates a part de la indignació dels gironins, que esperen l'ocasió de venjar-se de Bertrana. I l'oportunitat no es fa esperar. Quan Bertrana, director de *Ciudadanía*, publica un article ofensiu per als militars, és processat i empresonat. Diego Ruiz, traslladat a Barcelona, deixa que les conseqüències de l'opuscle recaiguin únicament sobre el nostre autor, el qual no perdonarà mai aquest acte d'insolidaritat. La seva rancúnia desembocarà en l'elaboració d'una novel·la en la qual es venja d'aquest individu, oferint-nos-en un retrat caricaturitzat i a penes cobert amb els vel·ls de la ficció.

Però Bertrana va més enllà de la crítica a Diego Ruiz, i ataca un determinat sector del Modernisme del qual aquesta figura és

P. Bertrana

Bertrana vist per Enric Marquès, Passarell i Masgoumiery.

representant: es tracta dels grups marginals del moviment, dels «engrescadors i tremebunds revolucionaris socials» (pàg. 149) (6) entre els quals es mou Daniel Pérez, *alter ego* de Ruiz i protagonista de *Jo! Memòries d'un metge filòsof*. Bertrana atribueix a aquest grup el fracàs del Modernisme.

El tòpic del document històric

Prudenci Bertrana ofereix aquesta novel·la sota el tòpic del document trobat. Assegura haver descobert casualment, mentre es dirigia cap a una estació de tren, uns fulls de dietari de gran interès. A través d'aquest recurs literari, l'autor vol aconseguir de donar una sensació de veracitat a la seva obra. És ben probable que Bertrana, preveient la controvèrsia que podia provocar la novel·la —la identificació entre el narrador de les memòries i Diego Ruiz era evident—, intentés defugir tota responsabilitat utilitzant el subterfugi esmentat i presentant-se com a editor (i no autor) del text que transcriu. Així, en el pròleg de la novel·la, ja adverteix el lector que la seva responsabilitat en relació amb l'obra no va més enllà de «revestir amb el [seu] vulgar estil unes notes embrionàries, inconnexes i subtils que, per un atzar providencial, arribaren a les [seves] mans» (pàg. 147). I l'autor deixa ben clar que la ideologia que es desprèn de l'obra no coincideix en absolut amb la seva manera de pensar. Malgrat aquestes precaucions de Bertrana, determinats sectors de la crítica desaprovaren aquesta presa de posicions (7).

El recurs del document històric per donar forma a les memòries del doctor Daniel Pérez condueix l'autor a la utilització de la primera persona narrativa, la qual cosa dóna una nova dimensió verídica a la novel·la, pel fet d'ésser el mateix protagonista qui ens explica la seva història. Es tracta, per tant, d'una novel·la creada a partir d'un esborrany d'altri. Tot el material narratiu ens ve filtrat pel punt de vista de Daniel Pérez, l'autor fictici de les memòries.

L'argument

La novel·la es desenvolupa a partir del procés d'embotiment del protagonista, Daniel Pérez. *Jo! Memòries d'un metge filòsof* és la creació i destrucció d'aquest personatge, el qual, a mesura que evoluciona, degenera. Individu excèntric, de filosofia egotista, ja des del principi de l'obra se'ns presenta com un ésser intel·lectualment superior; es considera la imatge viva del savi, del geni: «Jo em creia superior a les mesquineses de la vida, enlaira per la força del meu talent a un paratge on no arribarien mai els esquitxos del podrimener humà. [...] Jo, jo sol, jo sobre totes les coses, jo adiamantat, invulnerable, més enllà de les agressivitats del món i de la pesantor de la matèria; heus aquí la meua aspiració suprema» (pàg. 195).

Les memòries s'inicien quan el personatge té vint-i-tres anys

BIBLIOTECA CATALÒNIA

3

PRUDENCI BERTRANA

JO!

MEMÒRIES D'UN METGE FILÒSOF

1925

LLIBRERIA CATALONIA
PLAÇA CATALUNYA, 17 - BARCELONA

"Jo!" és una obra plena de referències autobiogràfiques.

i ha obtingut el títol de doctor en medicina. Un any després es casa amb Merceditas, la seva amistançada, amb la qual ja havia tingut una filla. La bohèmia i l'extravagància regeixen la vida d'aquesta família: «El nostre cinisme era plàcid, connatural a la nostra imprevisió i amb el nostre geni aventurer. Ens plaïen els dejunis, l'estat ruïnós dels nostres vestits i del nostre parament de la casa i, més que res, les persecucions obstinades, folles i grotesques dels nostres creditors» (pàg. 155).

Les dificultats econòmiques sorgiran quan Daniel Pérez, avorrit de l'ofici de metge, abandoni la seva professió per dedicar-se a tasques monetàries poc rendibles, com la difusió de les seves pròpies idees. La situació empitjorarà progressivament fins que arribarà l'oportunitat de treball amb la convocatòria d'oposicions per ocupar una plaça de director i administrador al manicomi d'X. El doctor Pérez guanyarà fàcilment la plaça i passarà a instal·lar-se a l'esmentat centre psiquiàtric amb la seva família. Amb l'adquisició d'aquest càrrec, els problemes econòmics se solucionen i els protagonistes es converteixen en la imatge típica dels nous rics. Tot i aquest canvi aparent, el desordre i el desmanegament continuen imperant en la seva llar:

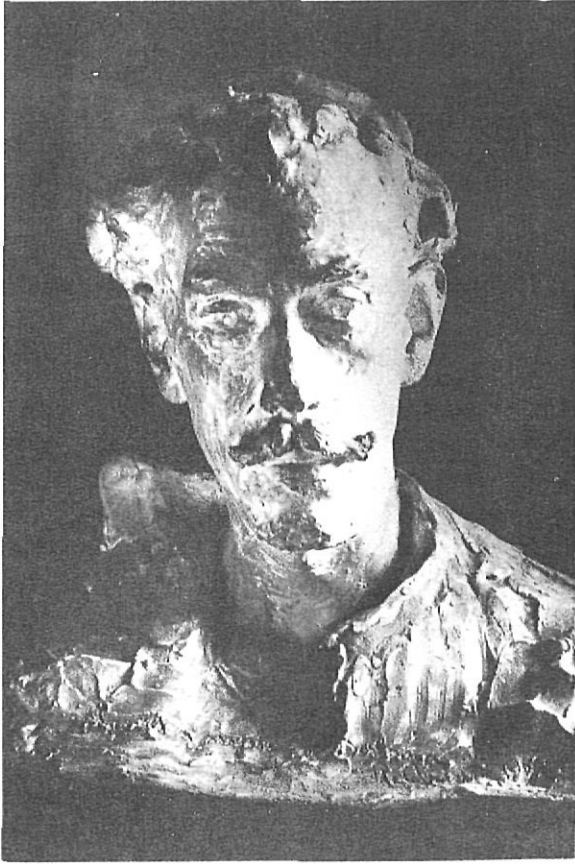
El metge Diego Ruíz, "Daniel Pérez" a la novel·la.

«En el fons, nosaltres érem els mateixos bohemis de quan no teníem un pa a la post. El nostre bufet, per exemple, podia aparentar certa magnificència, però no contenia sinó desferres. No hi havia mitja dotzena de plats iguals, ni quatre tasses d'una mateixa forma, ni un gerro amb nansa, ni un joc de copes sencer, ni culleres, ni forquilles, ni altres objectes d'ús corrent que no fossin defectuosos, guexos, revellits, nafrats, escantellats, esquerdatos, entartrats i perillosos» (pàg. 176). La deixadesa també caracteritza la seva vida professional. Ja en entrar al manicomi demostra una despreocupació absoluta pels malalts que li han encomanat en els quals veu un espectacle de degeneració humana. Es refereix a ells amb un enfilall de termes despectius: bojós, folls, al·lucinat, maniàtic, pseudo-il·luminat, alienat, tajuans perillosos, imbècils...

La casa sovint és visitada per personatges de les capes més baixes de la societat —rodamons, estrangers exiliats, pobres, degenerats...— que el doctor aprofita cínicament com a auditori per als seus discursos, com a traductors dels seus articles o com a material per enriquir l'obra que està escrivint. De fet, tots aquests tipus bohemis i marginats constitueixen l'únic públic possible per

B. Bertrana

Bertrana en un bust de l'escultor Ricard Guinó. 1909.

subjecte que roba temps a la feina positiva. O estafa l'amo o estafa l'Estat, o estafa el municipi, o estafa la família. Ha de lluitar contra els que no poden entendre'l i contra els que l'entenen massa; contra els que li volen mal i contra els rucs i contra els savis. No sap que tingui enemics fins que triomfa; no li diuen que va desencaminat fins que el veuen seguir el bon camí; per cada admirador troba cent consellers; per cada deixeble, cent mestres. Si no sembla adulacions recollirà greuges, i quan haurà ben treballat el pagaran amb un terròs de sucre com un cavall de circ.

I al final comprendrà que no ha arribat enlloc, que està a les beceroles del seu ofici i que es troba ja a l'estat de la bleada i del iodur potàssic, i de dir si vol que l'enterrin amb capellans o sense.

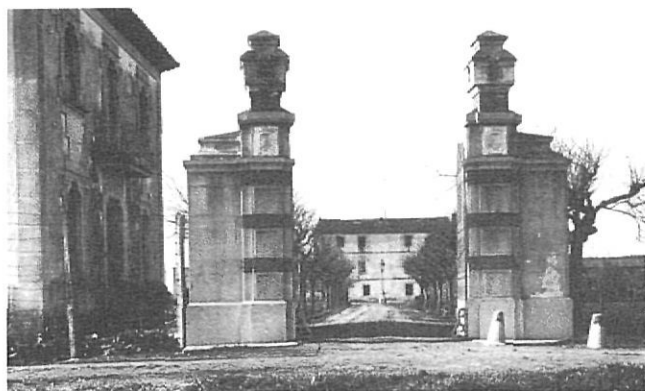
al metge filòsof. I si aquest els acull a casa seva no és per caritat, sinó simplement per satisfer el seu desig d'ésser adulat, per enaldir el seu ego: «Jo, francament, poc susceptible a les admiracions desinteressades no trobava pas un gran plaer de contraure amistat personal amb el crític estranger [un dels visitants]; però, en assabentar-me que coneixia la meua obra i els meus escrits, i que em tenia per un dels pensadors més originals de l'enervada Ibèria, vaig sentir-me més propici a reconèixer en ell una autoritat indiscutible i a bescanviar elogis i encaixades» (pàg. 196).

Pel que fa a la religió, el metge filòsof té una actitud del tot irreverent i contrària a l'ortodòxia. Un exemple d'aquesta postura el trobem en el segon capítol on Daniel Pérez bateja la seva filla Agnès amb aigua de camamilla. Merceditas, bruta i deixada, s'avé també al cinisme i a l'heterodòxia que caracteritzen el protagonista. Així, en una altra ocasió se'ns diu: «Ens divertíem fent «actes»; actes de protesta contra totes les tiranies altes i baixes, contra totes les normes sagrades i profanes; jugàvem amb el Poder Suprem i amb el Poder Temporal, amb la Religió i la Pàtria. El nostre cinisme era plàcid, connatural amb la nostra imprevisió i amb nostre geni aventurer» (pàg. 155).

Merceditas es diverteix lluint les seves exuberàncies i seduint tots els seus hostes. Aquests jocs «innocents» acabaran amb una relació més estreta amb un dels visitants que més freqüentava la seva llar; es tracta de l'inspector Rozas. A partir d'aquest moment s'establirà un veritable duel entre el metge filòsof i l'inspector, el qual posarà guàrdia constant a la casa de Daniel Pérez.

Per tal de venjar-se, el doctor prepara un martiri lent i constant contra l'esposa adúltera, i la fa víctima de les seves afeccions necrofíliques: «Merceditas hagué esment del que és viure enemistada amb un anatómic. [...] Cada jorn, en un paratge o altre de la seva cambra, avui sota el llit, dintre una gibrella, demà entre les potingues del tocador, demà passat en l'atuell de les aigües brutes, en el rentamans, o embolicada en la bata d'estar per casa, en fi, on fos trobadora pels seus dits, jo hi posava una mostra horripilant de la meua necrofília» (pàg. 222).

Les extravagàncies del seu marit, que tant la divertien al principi, comencen a cansar-la. Arriba un moment que la situació es fa insostenible i Merceditas es revolta contra l'espòs en un discurs en el qual no costa de reconèixer-hi la veu venjativa de Prudenci Bertrana. Cap descripció del personatge reflecteix tan fidelment la figura del metge filòsof com aquesta invectiva proferida per la seva muller: «El teu cinisme és covardia dissimulada, sí, covardia, covardia! És més senzill d'ésser cínic que valent. Et conec. Estic farta del filòsof, del savi, de les teves intermitències de passió i d'oblit. M'has fastiguejat llegint-me les teves estupideses. El teu talent és memòria. Recites el que has après en els llibres; menges idees i les vomites; cada obra teua conté el millor de les obres dels altres. T'he suportat anys perquè no eres gelós, perquè em duies, tu mateix, amics agradables i bromejàvem junts» (pp. 218-219). Finalment, Merceditas acaba amb aquesta

El manicomio de Salt, escenari de "Jo!".

Un pati de l'establiment psiquiàtric.

situació anant-se'n amb Rozas i abandonant la llar i el marit.

La novel·la es clou amb un epíleg on Daniel Pérez ens explica la seva situació al cap de dotze anys. Merceditas, Agnès i Rozas han mort en un naufragi i ell es veu afectat d'un «desequilibri psíquic». En el que ell anomena un «espai de lucidesa» reconeix haver fet sofrir molt Merceditas i acaba comprenent que se n'anés amb Rozas. L'última frase de l'obra ens fa evident la seva alienació total: «Jo sóc el Papa de l'Anticrist damunt la terra, o no sóc res» (pàg. 235).

Una nota curiosa

Una curiositat de *Jo! Memòries d'un metge filòsof* és la incursió en la novel·la del mateix Bertrana a través de la figura d'un pintor, del qual mai no se'ns diu el nom. La seva aparició en la novel·la és discreta, però no deixa d'ésser un personatge excepcional. Les descripcions que es fan del pintor no tenen res a veure amb la de les altres figures de l'obra, les quals ens són presentades sota la perspectiva grotesca que domina la novel·la.

Malgrat no ésser un adulator com tots els altres que freqüenten la casa del doctor Pérez, és el visitant predilecte del metge filòsof. Allò que destaca d'aquesta figura és que no esdevé en cap moment una víctima del cinisme del protagonista. Certament, la seva imatge es manté intacta al llarg de la novel·la i no dona cabuda a l'element sarcàstic o burlesc. Aquest tractament del personatge no ens ha de sorprendre si tenim en compte que és la recreació literària de Prudenci Bertrana. El pintor ens apareix descrit amb els termes següents: «Era l'encarnació perfecta del sentit comú, de l'ètica equilibrada, ni excèntrica ni vulgar, i per tal judicava les coses amb serenor i parsimònia» (pàg. 210). També es destaca la seva integritat i honradesa: Ell, l'home recte, l'home serè, l'home ben intencionat, exempt de preocupacions i d'esclavatges» (pàg. 229). La franquesa, el sentit comú, la serenor, la coherència, la

rectitud, el caràcter feréstec i fàcilment suggestionable amb què és descrit el pintor, són les qualitats que també definien el personatge d'Innocenci Aspriu, l'alter ego de Bertrana en la trilogia *Entre la terra i els núvols*.

Llorers i pinyes (8)

Jo! Memòries d'un metge filòsof pot ésser qualificada de novel·la polèmica essencialment per tres motius: en primer lloc, pel fet de tenir com a protagonista un personatge vivent i conegut en l'època; segonament pel tractament sarcàstic que rep aquesta figura, i, finalment, per l'escabrositat dels fets que s'hi narren —fets que provoquen comentaris relacionats directament amb la polèmica sobre l'art i la moral. Una obra d'aquestes característiques per força havia de suscitar una reacció per part de la crítica i del públic lector.

Mentre que un sector considerava l'obra positivament, un altre grup l'anatematitzava. Es qüestiona, d'una banda, si és lícit o no d'incorporar en la novel·la persones vives i situacions extretes de la realitat. Aquells que es mostren partidaris de la incursió del món real en la literatura fonamenten els seus arguments en el fet que la novel·la es nodreix de constatació i que aquesta característica és inherent al gènere: «Cal bastir les obres damunt de la realitat perquè no s'esfumin en frases sonores i fantasies sense solta. [...] És imprescindible per escriure una novel·la veritable i duradora, que la vida hi bategui fortament» (9). Una altra part de la crítica no accepta que hi hagi una tan palesa coincidència amb la biografia d'un personatge viu. Considera que la realitat pot ésser un excel·lent punt de partida per a la novel·la, però cal refondre-la per poder-la convertir en producte literari (10).

També sorgeix un debat a l'entorn de l'humor que es desprèn de l'obra... Mentre alguns crítics consideren que aquest aspecte constitueix una tara important de la novel·la, altres opinen que

B. Bertrana

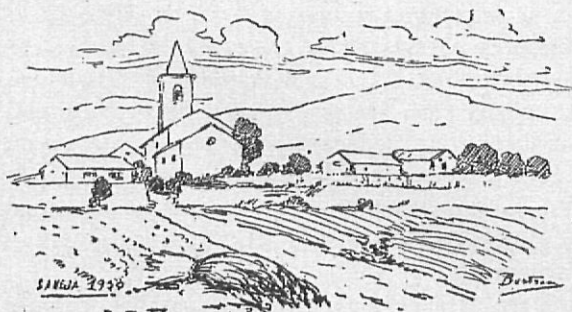
Es pot posar remei a això? En part, jo crec que sí. No estic pas ben convençut de l'eficàcia dels estimulants, sobre la base de premis anuals d'una certa importància. És tirar un salvavides a l'atzar, és oferir un baló d'oxigen a un que s'ofega sense remei. Ben escatit, potser s'estimuli més els dolents i els mediocres que els bons. El que escriu per un impuls interior, per un manament irresistible de la seva ànima, no coneix altre estímul que la seva pròpia consciència i un premi en pessetes de tant en tant, no soluciona el seu desfici. Si està predestinat a suïcidar-se, tanmateix se suïcidarà.

A Catalunya, donades les múltiples disposicions que tenim els catalans, una quantitat en metàl·lic una mica forta farà sortir a dojo poetes, dramaturgs i novel·listes. Amb poc diner tindrem allò que voldrem.

Però, fet i fet, restaran els mateixos, els que ja existien abans, els únics contendents possibles.

Naturalment, que una poma per a la set, encara que haguem de fer-nos-la a l'aranya estira cabells, mai no és de més i sempre esperona, i sempre caldrà agrair-la. Jo desconec en absolut quina cosa pugui ésser aquest patronatge a les lletres que la Generalitat de Catalunya tracta d'instaurar. Per poc que sigui aquest patronatge, bé valdrà el que val un premi anyal que ha de guanyar-se com es guanya un campionat esportiu.

Conferència llegida pel seu autor
el dia 22 de maig de 1933
a l'Ateneu Enciclopèdic Popular
i reproduïda al Diari Mercantil, 24/27-V-1933.

Dibuix inèdit de Bertrana. 1950.

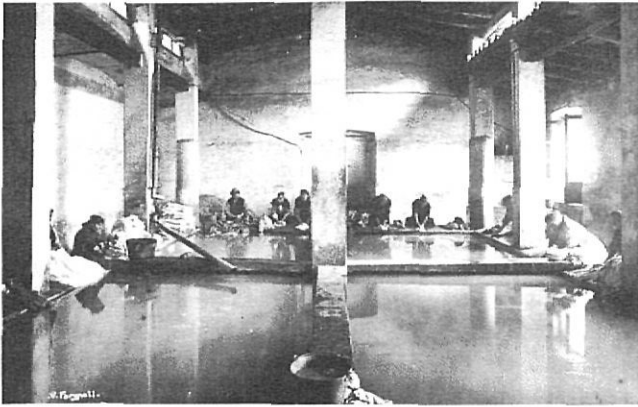
el vessant humorístic és una de les principals qualitats de *Jo! Memòries d'un metge filòsof*. Entre els primers hi trobem Joan Oliver, la postura del qual no ens ha d'estranyar si tenim en compte que es tracta d'un membre del Grup de Sabadell. Aquest grup tenia una concepció de la literatura basada en un humor irònic i subtil, hereu del noucentista, que no encaixava amb el sarcasme cru i descarnat propi d'aquesta novel·la de Bertrana. En aquest sentit, Joan Oliver s'expressava així: «El que no tolerem de cap manera és l'humor i l'humorisme de Bertrana. El nostre instint i la nostra educació els bandegen, esparverats. [...] Intenta lamentables paròdies del joc deliciós pel qual un déu ha ensinistrat Josep Carner [...] Senzillament, Bertrana no té ni tindrà mai el sentit de l'humor i és llàstima que no abandoni definitivament aquest camp que no és per ell» (11).

En canvi, hi ha qui considera que l'humorisme és el veritable valor literari d'aquesta obra; és el cas de Ferran i Mayoral el qual, en un article aparegut en la *Revista de Catalunya* el gener del 1926, qualifica Bertrana d'un dels més notables humoristes de l'època.

Es tracta però, d'un humor sarcàstic; els crítics de l'obra parlen de: «comicitat truculenta», «àgil paròdia», d'un «humorisme de la follia», «còmic», «tràgic», «dramàtic», «repugnant», «esborronador», «macàbric».

Una de les qüestions més debatudes al voltant de la novel·la es relaciona amb la polèmica, latent en l'època, sobre les relacions entre l'art i la moral. La introducció en la novel·la d'elements susceptibles, per la seva escabrositat, de ferir la sensibilitat dels lectors, provoca la indignació dels sectors més conservadors de la crítica. Montoliu, com altres autors, associa l'obra amb Zola i el naturalisme, i aquesta característica per a ell és negativa en tant que s'oposa a la seva concepció de la literatura: l'art ha de tenir la missió de civilitzar; ha de contenir una realitat essencialment bella; el mal, si hi entra, ha d'ésser transformat per adquirir una dimensió moralitzadora: «[...] el que no té dret a fer com a artista, és a abocar aquesta matèria en la seva obra, sense abans refondre-la en una forma bella, superior i exemplar, sense transfigurar la realitat en idea i creació personal a l'alè purificador del sentit de la bellesa que Déu ha infós, com una participació de la seva divinitat, en el fons de la seva ànima» (12). Amb altres paraules, Civera deia el mateix en l'article que hem esmentat en nota: «El dolor s'ha de dramatitzar i sublimar. Es pot parlar de mesquineses de la vida des d'un pla enlairat, però mai supeditant el pensament al materialisme embrutidor i abjecte». Aquesta idea es contraposa amb la d'altres crítics com Jordi Arqué, escriptor i polític d'ideologia marxista, i el poeta Pere Guilanyà, que consideren que el valor de les obres no rau en el seu contingut sinó en la seva qualitat estètica. D'altra banda —afegeix Guilanyà en un escrit publicat el 1929 en el *Courrier Littéraire*— no és en l'art on hem de cercar la immoralitat, sinó en la mateixa societat.

Els safareigs del sanatori saltenc.

La reacció que provoca *Jo! Memòries d'un metge filòsof* obliga Bertrana a pronunciar-se sobre els aspectes més polèmics de la novel·la. Així, en un article aparegut en la *Revista de Catalunya* l'autor es fa ressò dels comentaris que ha suscitat l'obra i es mostra ressentit amb aquells que la critiquen (13). Pel que fa a la perspectiva grotesca des de la qual és tractat el personatge, Prudenci Bertrana ja confessa que «les més bescantades i llores aventures del Dr. Pérez les [ha] escrites rient per sota el nas» (14). I si el doctor Pérez ha de sortir-ne malparat, això no preocupa l'autor: «Jo crec que és un deure amenitzar tant com puguem les hores mortes dels nostres germans. I per respecte a un, no és pas lícit d'abstenir-se de divertir-ne tres mil». (15) I contesta amb el mateix to irònic la crítica que li havia adreçat Joan Oliver: «[...] passaré per Sabadell, a cercar el permís per ser humorista» (16). Cal destacar, a més, que Prudenci Bertrana no està d'acord amb aquells que creuen il·lícit el fet d'escriure sobre personatges vius. Tot artista té dret, afirma el novel·lista gironí, a copiar del natural aquelles imatges que li semblin adients: «si no admetem aquesta llibertat, haurem d'admetre la carrincloneria i la castració com dues qualitats substancials de la novel·la» (17). Si aquestes imatges no es caracteritzen precisament per la seva bellesa moral —continua el mateix autor— el lector no ha d'indignar-se, ja que es tracta de fragments extrets de la realitat: «De doctors Daniel Pérez tots n'hem tractat i en coneixem» (18). El que hauria d'exasperar el públic és la realitat mateixa, de la qual parteixen les novel·les.

Bertrana, tot i que és conscient que la seva novel·la reuneix tots els ingredients per esdevenir una obra polèmica, no es retracta d'allò que ha escrit. En aquest sentit, les seves paraules són contundents: «Obrant altrament m'hauria estalviat moltes agressions i males cares, però mai no faré un tort a la versemblança per una salut de més o de menys» (19).

Helena Arbussà, Bibiana Corominas i Montserrat Surroca són llicenciades en Filologia Catalana (Estudi General de Girona).

Notes

- (1) P. BERTRANA, *L'impenitent*, dins *Obres Completes*, Ed. Selecta, Barcelona, 1965, pàg. 638.
- (2) Vg. J. CASTELLANOS, «Josep Carner i la literatura narrativa» dins *Josep Carner: llengua, prosa i poesia*, Ed. Empúries, Barcelona, 1985, pp. 31-62; J. CASTELLANOS, *Prudenci Bertrana*, dins Joaquim Molas (dir.), *Història de la literatura catalana*, volum VIII, Ed. Ariel, Barcelona 1987, pp. 504-514; A. YATES, *Una generació sense novel·la?* Ed. 62, Barcelona, 1975.
- (3) Vg. A. YATES, *Una generació sense novel·la?* ed. 62, Barcelona 1975, pp. 119-146.
- (4) J. LL. MARFANY, *Aspectes del modernisme*, Curial, Barcelona, 1975 (vuitena edició 1990), pp. 231-252.
- (5) P. BERTRANA i D. RUIZ, *La locura de Álvarez de Castro. Ensayo sobre la psicología patológica de un episodio heroico*, Imp. Dalmau Carles i Comp., Girona, 1910, pàg. 11.
- (6) Les citacions són extretes de P. BERTRANA, *Jo! Memòries d'un metge filòsof*, dins *Obres Completes*, Ed. Selecta, Barcelona, 1965.
- (7) Es tracta sobretot dels grups catòlics, dels quals en són representants Manuel de Montoliu i Joaquim Civera entre altres. Així, des d'un article aparegut el 21-11-25 a *Catalunya Social*, publicació defensora de la doctrina de l'Església, Civera és molt explícit pel que fa a aquesta qüestió: «Això, senyor Bertrana, no és una habilitat sinó una covardia. Si no vol fer-se solidari de la ideologia del metge filòsof, havia de començar per no escriure l'obra. Els autors han de respondre de llurs obres». El rerafons de la polèmica art-moral, a la qual farem referència més endavant, es fa evident en les paraules d'aquest crític.
- (8) Títol, prou significatiu, del quadern en el qual l'autor recull les crítiques —positives i negatives— que va suscitar la publicació de *Jo! Memòries d'un metge filòsof*.
- (9) És el que expressa Jordi Arqué en «El Borinot», 14-1-1925, i també, des del «Dia Gráfico», 1925, un lector. Aquests articles es troben recollits a *Llores i Pinyes, de Prudenci Bertrana*.
- (10) És l'opinió defensada per crítics com Manuel de Montoliu, a *La Veu de Catalunya*, març de 1925.
- (11) J. OLIVER, «Jo! de Prudenci Bertrana», a *Diari de Sabadell*, 5-11-25.
- (12) M. de MONTOLIU, «Breviari Crític», dins *La Veu de Catalunya*, març de 1925.
- (13) Aquest ressentiment ja l'adverteix Lluís Capdevila en el més pejoratiu dels comentaris que hem llegit entorn de *Jo! Memòries d'un metge filòsof*. Més que una reflexió sobre la novel·la, es tracta d'una invectiva proferida contra el mateix Bertrana. En aquest article, aparegut a *L'Esquella de la Torratxa* el 23 de setembre de 1926, Capdevila diu que l'autor gironí és ple de fel i de vinagre, i el qualifica de «sac de vanitat i de verí», de «mediocre, rancuniós i de baix instint» i, finalment, de «subjecte menyspreable».
- (14) P. BERTRANA, «Defensa del Dr. Daniel Pérez», dins *Revista de Catalunya*, Barcelona, juny de 1926, pàg. 589.
- (15) P. BERTRANA, «Defensa...» pàg. 587.
- (16) P. BERTRANA, «Defensa...» pàg. 586.
- (17) P. BERTRANA, «Defensa...» pàg. 587.
- (18) P. BERTRANA, «Defensa...» pàg. 588.
- (19) P. BERTRANA, «Defensa...» pàg. 590.

